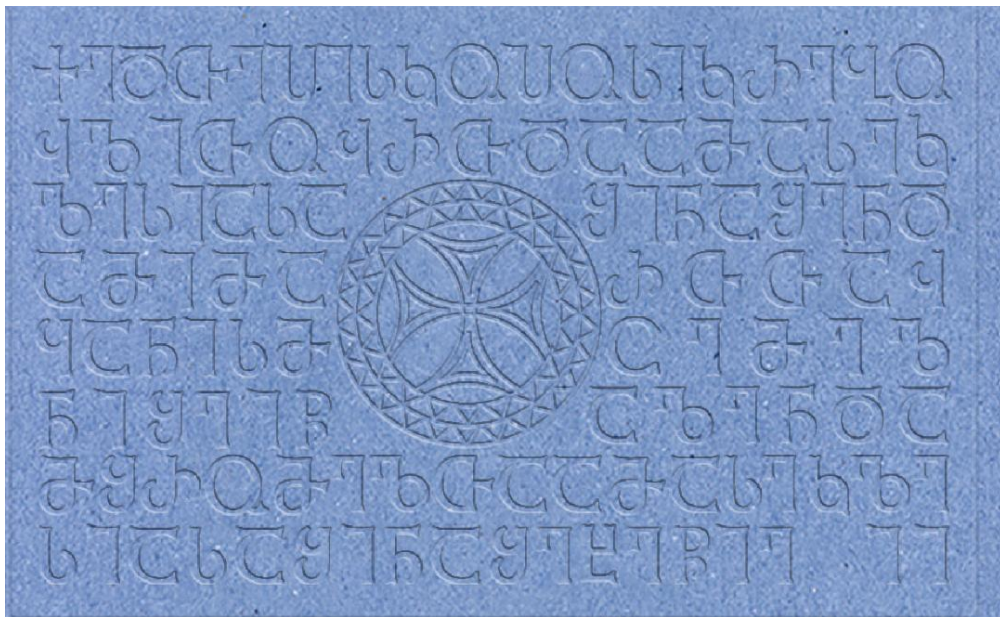

The Bilingual Scientific Online Journal of the **Academy for Digital Humanities**

დიგიტალური ჰუმანიტარიის აკადემია – საქართველოს
ორენოვანი საერთაშორისო სამეცნიერო ონლაინჟურნალი

დიგიტალური ქართველოლოგია

Digital Kartvelology

Volume 4

Dedicated to the 100th Birthday of Mzekala Shanidze (16.1.2026)
ეძღვნება მზექალა შანიძის დაბადების 100 წლისთავს (16.1.2026)

Tbilisi / თბილისი

2025

The journal **Digital Kartvelology** aims to promote the development of Digital Kartvelology and to create an academic platform for specialists working in Digital Humanities to publish scientific papers. The journal covers the following fields: Digital Humanities, Digital Kartvelology, Digital Caucasiology, Digital Lexicography, Translation Studies, Georgian Language Technologies, Corpus linguistics, Documentary Linguistics, Digital Manuscript Studies, and others.

ჟურნალი **დიגיტალური ქართველოლოგია** მიზნად ისახავს დიგიტალური ქართველოლოგიის განვითარების ხელშეწყობას და წარმოდგენს აკადემიურ პლატფორმას აღნიშნული მიმართულების სპეციალისტებისთვის სამეცნიერო ნაშრომების გამოსაქვეყნებლად. ჟურნალში წარმოდგენილია შემდეგი დარგები: დიგიტალური ჰუმანიტარია, დიგიტალური ქართველოლოგია, დიგიტალური კავკასიოლოგია, დიგიტალური ლექსიკოგრაფია, თარგმანმცოდნეობა, ქართული ენის ტექნოლოგიები, კორპუსლინგვისტიკა, დოკუმენტლინგვისტიკა, ხელნაწერთა დიგიტალური შესწავლა და სხვა.

Scientific Council:

Chairman of the Scientific Council: Jost Gippert (Germany)

Members of the Scientific Council: Manana Tandashvili (Germany), Paul Meurer (Norway), Bernard Outtier (France), Iryna Gurevych (Germany), Tony McEnery (England), Mzekala Shanidze (Georgia), Tinatin Margalitzadze (Georgia), Nino Pirskhalava (Georgia), Vakhtang Litcheli (Georgia)

Secretary of the Scientific Council: Mariam Kamarauli (Germany)

სამეცნიერო საბჭო:

სამეცნიერო საბჭოს თავმჯდომარე: იოსტ გიპერტი (გერმანია)

სამეცნიერო საბჭოს წევრები: მანანა თანდაშვილი (გერმანია), პაულ მოირერი (ნორვეგია), ბერნარ უტიე (საფრანგეთი), ირინა გურევიჩი (გერმანია), ტონი მაკენერი (ინგლისი), მზექალა შანიძე (საქართველო), თინათინ მარგალიტაძე (საქართველო), ნინო ფირცხალავა (საქართველო), ვახტანგ ლიჩელი (საქართველო)

სამეცნიერო საბჭოს მდივანი: მარიამ ყამარაული (გერმანია)

Editorial Board:

Manana Tandashvili (Editor-in-Chief), Darejan Tvaltvadze (Editor), Ramaz Khalvashi, Maia Lomia, Ketevan Margiani, Ketevan Datukishvili, Khatuna Beridze, Natia Dundua (Executive Secretary), Kakhaber Loria, Luka Nakhutsrishvili

სარედაქციო საბჭო: მანანა თანდაშვილი (მთავარი რედაქტორი), დარეჯან თვალთვაძე (რედაქტორი), რამაზ ხალვაში, მაია ლომია, ქეთევან მარგიანი, ხათუნა ბერიძე, ნათია დუნდუა (ადმინისტრაციული მდივანი), კახაბერ ლორია, ლუკა ნახუცრიშვილი

დიგიტალური
ჰუმანიტარიის
აკადემია

© Academy for Digital Humanities - Georgia

© დიგიტალური ჰუმანიტარიის აკადემია - საქართველო

ISSN: 2720-8427 (online)

Digital Kartvelology, Vol. 4, 2025

დიგიტალური ქართველოლოგია, ტომი 4, 2025

Content/სარჩევი

I. Digital Manuscripts Study / ხელნაწერთა დიგიტალური შესწავლა

Jost Gippert (Hamburg University) Georgian Palaeography Revisited: Dating Undated Manuscripts იოსტ გიპერტი (ჰამბურგის უნივერსიტეტი) ქართული პალეოგრაფიის რევიზია: დაუთარიღებელი ხელნაწერების დათარიღება	5
Sebastian Bosch, Eka Kvirkvelia (Hamburg University) Georgian Manuscripts from the Graz and Leipzig Collections: Results of Ink Analysis სებასტიან ბოში, ეკა კვირკველია (ჰამბურგის უნივერსიტეტი) გრაჯისა და ლაიფციგის კოლექციების ქართული ხელნაწერები: მელნის ანალიზის შედეგები	29
Emilio Bonfiglio (Hamburg University) Armeno-Georgian Connections through the Lens of Palimpsested Manuscripts ემილიო ბონფილიო (ჰამბურგის უნივერსიტეტი) სომხურ-ქართული კავშირები პალიმფსესტური ხელნაწერების პრიზმაში	53
Philipp Paetzold & Samaneh Ehteram (Hamburg University), Lars Krämer, Fabian Isensee (Heidelberg University), Andreas Schropp, Christian G. Schroer, Jost Gippert (Hamburg University) Non-Destructive Investigation of a Georgian Codex Binding Using a Portable Computed Tomography Scanner ფილიპ პეტოლდი, სამანე ეთერამი (ჰამბურგის უნივერსიტეტი), ლარს კრემერი, ფაბიან იზენზე (ჰაიდელბერგის უნივერსიტეტი), ანდრეას შროპი, კრისტიან შროერი, იოსტ გიპერტი (ჰამბურგის უნივერსიტეტი) ქართული კოდექსის არამრღვევი მიდგომა პორტატული კომპიუტერული ტომოგრაფიის სკანერის გამოყენებით	75
დარეჯან გოგაშვილი (კორნელი კეკელიძის სახ. საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, თბილისი) ხე. როგორც იშვიათი საწერი მასალა საქართველოში: XIV–XV საუკუნეების სვანური ისტორიული საბუთების მიხედვით Darejan Gogashvili (Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts, Tbilisi) Wood as a Rare Writing Material in Georgia. According to Svan Historical Documents of the 14 th –15 th Centuries	85

III. Old Georgian Philology / ძველი ქართული ფილოლოგია

- Bernard Outtier** (Bibliothèque du Caucase, Saint-Martin-de-la-Mer) 101
Some Unedited Witnesses of the Old Georgian Translation of the Psalms
ბერნარ უტიე (კავკასიის ბიბლიოთეკა, სენ მარტენ დე ლა მერი)
ფსალმუნების ძველი ქართული თარგმანის რამდენიმე გამოუცემელი
ხელნაწერი
- Maia Matchavariani** (Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts, Tbilisi) 131
Reading and Commenting Gregory the Theologian: Davit Tbeli's Translations
მაია მაჭავარიანი (კორნელი კეკელიძის სახ. საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი, თბილისი)
გრიგოლ ნაზიანზელის თხზულებათა ინტერპრეტაცია: დავით ტბელის
თარგმანები
- Thamar Otkhmezuri** (Korneli Kekelidze Georgian National Centre of Manuscripts, Tbilisi) 149
The Influence of Basilus Minimus' Commentaries on the Georgian Translations of
Gregory the Theologian's Sermons
თამარ ოთხმეზური (კორნელი კეკელიძის სახ. საქართველოს ხელნაწერთა
ეროვნული ცენტრი, თბილისი)
ბასილი მინიმუსის კომენტარების გავლენა გრიგოლ ღვთისმეტყველის
საკითხავთა ქართულ თარგმანებზე

III. Computational Linguistics / კომპიუტერული ლინგვისტიკა

- Mariam Kamarauli** (Frankfurt University / Hamburg University), **Anastasia Kamarauli** (FH Upper Austria Hagenberg University, Batumi University) 165
Unbound and Untamed? A Corpus-Based Exploration of Georgian Function Words
მარიამ ყამარაული (ფრანკფურტის უნივერსიტეტი / ჰამბურგის
უნივერსიტეტი), ანასტასია ყამარაული (ჰაგენბერგის უნივერსიტეტი /
ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი)
შეუზღუდავი (თავისუფალი) და დაუმორჩილებელი? ქართული ენის
ფუნქციური სიტყვების კორპუსზე დაფუძნებული კვლევა

IV. Translation Studies / თარგმანმცოდნეობა

- George Hewitt** (School of Oriental and African Studies, London) 195
The Parable of the Prodigal Son (Luke 15:11-32). A Comparison of Georgian and
Abkhaz Translations (in relation to the Greek original)
ჯორჯ ჰიუიტი (აღმოსავლეთმცოდნეობისა და აფრიკანისტიკის სკოლა,
ლონდონი)
უძღები შვილის იგავი (ლუკას სახარება 15:11-32): ქართული და აფხაზური
თარგმანების შედარება (ბერძნული დედნის გათვალისწინებით)

The Parable of the Prodigal Son (Luke 15:11-32). A Comparison of Georgian and Abkhaz Translations (in relation to the Greek original)

George Hewitt (London)

DOI: <https://doi.org/10.62235/dk.4.2025.10522>
gh2@soas.ac.uk || ORCID: [0000-0002-7330-4107](https://orcid.org/0000-0002-7330-4107)

Abstract: In my contribution to *Digital Kartvelology* 3, I took the well-known chapter 13 of St. Paul's First Epistle to the Corinthians and compared the Georgian renditions with the sole existing version in Abkhaz, included in the late Mushni Lasuria's privately published New Testament (2004). Since the Institute for Bible Translation published in 2023 four parables from the Gospel of St. Luke by Arda Ashuba (unnamed in the booklet itself), I have here repeated the exercise by comparing the Georgian versions of the Parable of the Prodigal Son with the four Abkhaz translations, comparing, as in the previous article, all renderings with the Greek original.

Keywords: Abkhaz, Georgian, Greek, Latin, Bible, New Testament, Vulgate, Tyndale, Institute for Bible Translation, Patriarchate; St Paul, Epistle, St Luke, Gospel, Parable; Gulia, Khiba, Lasuria, Ashuba

In an earlier article,¹ I offered a comparison based on the translations into Abkhaz and Georgian of the 13th chapter of St. Paul's 1st Epistle to the Corinthians. For that text, whilst several Georgian publications were available for consultation, only one translation into Abkhaz existed (viz. that by the late Mushni Lasuria (ML) from his New Testament of 2004). For the Parable of the Prodigal Son, whilst the same sources for Georgian as consulted in 2024 naturally also contain the Parable, three additional versions exist for Abkhaz. These are the translations by: (a) Dmitri Gulia (1874–1960), whose four Gospels were first published in 1912 (DG) and then reprinted both in 1975 and in 2006 (in the script employed in 1912), as well as in 1998 (in the then-contemporary script); (b) the late Zaira Khiba (1944–2025), whose translation of the Gospels (Khiba 2021 = ZK) was first produced in the late 1970s/early 1980s but reworked/edited in the 2010s based on my input from the perspective of the Greek original; and (c) Arda Ashuba (2023 = AA). The authors for (a) and (c) are not named in their respective published works.

For those unfamiliar with my earlier comparison I recapitulate the details of the Modern Georgian translations consulted. Of the five in my possession three present the whole Bible, whereas the other two offer the New Testament (NT) along with the Psalms. Four of the five publications (viz. those of 1980/91, 1982, 1989-90, and 2002) were printed in Stockholm under the imprint of *The Institute for Bible Translation* (hereafter: IBT). The IBT versions turned out to be very close to one another, but the publication from the Georgian Patriarchate of 1989 (hereafter: PV) was clearly divergent. Ashuba's translation (hereafter: AA) is the final text (pp. 33–45) in a booklet containing four parables from St. Luke's Gospel prepared for the IBT, which is now based in Moscow.

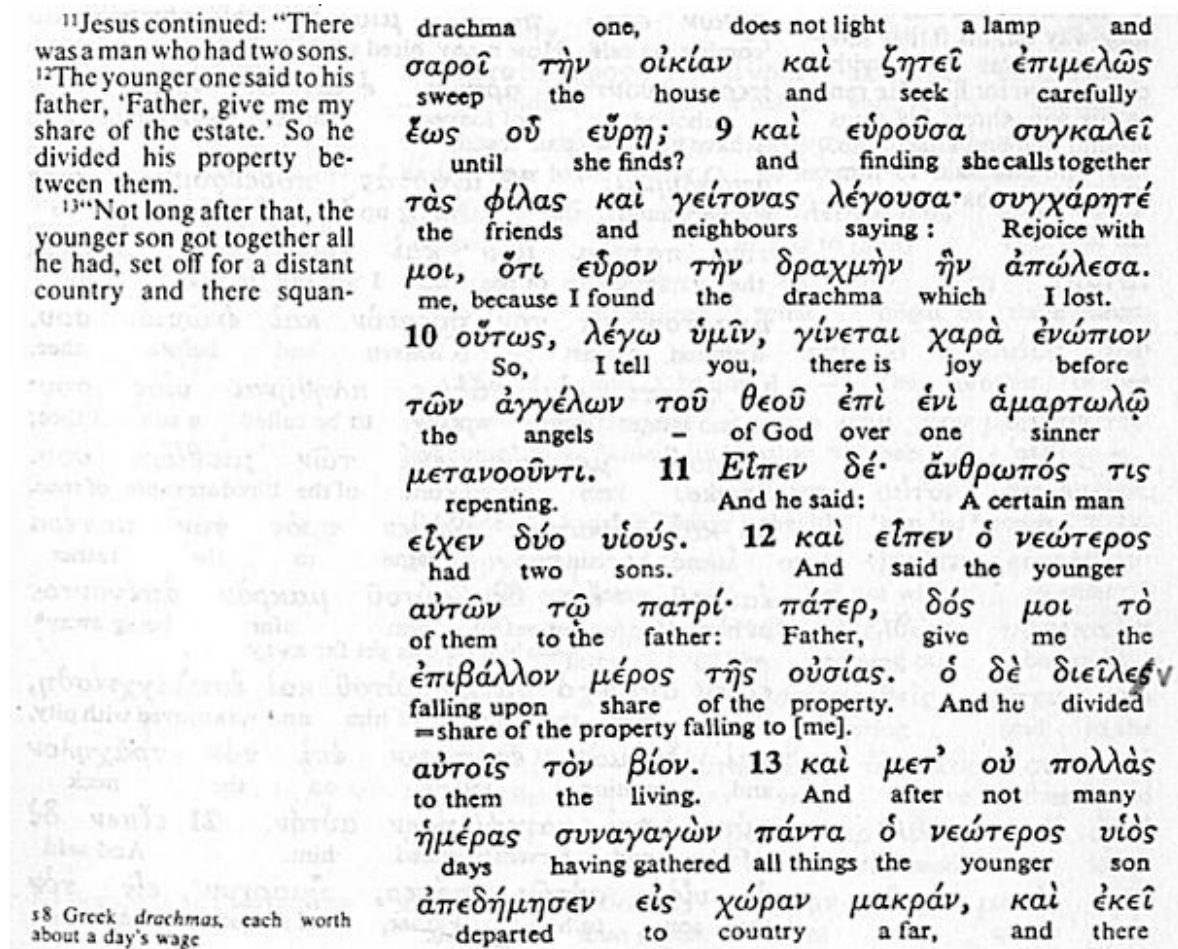
For Old Georgian we still have the New Testament published in 1963 by the Georgian Catholicosate, but that is now supplemented by three other editions of the Gospels as edited by: (a) Ak'ak'i Shanidze (1945); (b) Ivane Imnaishvili (1979); and (c) as contained in volume

---

¹ *Digital Kartvelology* 3, 2024, 109–124 (<https://doi.org/10.62235/dk.3.2024.8516>). This and all other URLs quoted in this article were last accessed on 30 December 2025.

five of the *Mtskheta Manuscript*, which was prepared for publication by E. Dochanashvili (1986) under the editorship of Zurab Sarjveladze.

Given the number of translations available, it would take up too much space to include copies of them all in full, and so, although I quote throughout from the five texts listed below, I include illustrations of only two, namely, (a) the start of *Bagster's Critical New Testament* (NT n.d.), which combines the Greek original along with both English interlinear glosses and a more literary English rendition (Fig. 1);² and (b) the full text of the Modern Georgian text printed in the Patriarchate's large-format volume (PV) (Figs 2 and 3); for (c) the two Old Georgian (OG) redactions (MSS DE versus MS C, this latter being the Adishi manuscript), presented side-by-side in Shanidze's 1945 volume; (d) Khiba's Abkhaz text (ZK), chosen since it is rather close to Gulia's; and (e) Lasuria's version (ML), online-locations are given in the references.

Fig. 1: Beginning of the parable in *Bagster's Critical New Testament*

It might be useful to note at the start that, although our chosen text does not have a title within the NT itself; it is universally known in English as ‘The Parable of the Prodigal Son’, where ‘prodigal’ refers to one who squanders money or spends it recklessly, thereby capturing the Greek adverb ἀσώτως describing the son’s lifestyle after leaving the family-home as ‘profligate, debauched’. In the Georgian IBTs (*NT* 1980 and *NT* 1982), we find a little insert highlighting this section of Chapter 15 as [იგავი] დაკარგულ ძეზე *figavi/ dak’argul dzeze*

² Note my correction of the misprint in verse 12!

‘[Parable (*igavi*)] on/concerning (-*ze*) the Lost (*dak’argul*) Son (*dze*)’; *NT* 2002 inserts a heading to this section of Chapter 15 which reads ძე შეცთომილი *dze šetstomili* ‘The son gone astray’. In general, however, Georgians know this parable by the title უძღვები შვილი *udžvebi švili* ‘The insatiable/profligate/prodigal son’. Ashuba gives his translation the formal title აჟა კალა იკუ აჯამაანა *apa q’ala jəzku: aʒʷama:na* ‘Parable (*aʒʷama:na*) about (*jəzku:*) the son (*apa*) who lost his way (*q’ala*)’, which borrows from, and slightly adapts, Lasuria’s insert, viz. [Ажәмаана] аჟა кәла изы ‘[Parable] for/about the lost son’, where изы *jəzə* means ‘for/about him’. And so, we see three different aspects of the story highlighted by those responsible for providing the summary, viz. lack of wisdom in controlling personal finance (English) vs family-division (Georgian) vs the going astray of a family member (Abkhaz).

Since we have more material to examine than in my afore-mentioned Abkhaz-Georgian comparison, I shall look at the translations verse-by-verse, concentrating (for Georgian) on *PV*, *NT* 2002 and Shanidze (1945): note that Ashuba does not number the verses, presenting the material as a continuous story interspersed with large illustrations to appeal to young readers.

11. მერე თქვა: ერთ კაცს ორი ძე ჰყავდა;
 12. და უთხრა უმცროსმა მამას: მამა, მომეცი ჩემი წილი, რომელიც მერგება სამკვიდრებლიდან. და გაუყო მათ თავისი ქონება.
 13. ცოტა ხანმა რომ განვლო, შეკრიბა უმცროსმა ყველაფერი, შორეულ მხარეს გაემგზავრა და იქ გაულანგა

(34) მათ. 5,13. მარკ. 9,50.
 თავი 15. (4) მათ. 18,12.

1031

Fig. 2: Beginning of the parable in *PV*.

Verse 11. Corresponding to the Greek ‘a certain man’, three of the Abkhaz translators use the single word pronoun seen in *ZK*, whilst *ML* opts for ‘a man’ (хатѿак *χats’ak*).

OG does not use the root -*q*- for ‘have (an animate entity)’ but employs -*sx*-, which in the modern language is used for plants producing an abundance of fruit.³

Verse 12. Greek’s ‘the younger of them’ provides the pattern for *ZK* ‘the (one who was the) younger of them’, whilst *DG* and *ML* simply write ‘the younger (one)’ (აიძბი *ajts’bə*) against *AA*’s ‘the younger son’ (აიძეიძბი *ape:jts’bə*). Greek’s Aorist ‘said’ is switched to the (Historic) Present in *ML* and *AA*. The Greek phrase ‘the portion of the property which falls to me’ is perfectly acceptably reduced by *DG* and *ZK* to just ‘my share of the property’, whilst

³ See Deeters 1954.

ML and AA have the full phrase, though the differences need to be noted. ML literally translates the Greek as *ισατάου αχῆτα* *jəsar^wo:w aχ^wta* ‘the part which befits me’, whereas AA offers *исыкәнагоу сыхәтаа* *jəsək^wnago:w səχ^wta:* ‘my portion which is appropriate for me’. Apart from the different roots for capturing the notion of ‘befitting, being appropriate for’, one could say that AA’s version is pleonastic insofar as ‘my portion’ (*səχ^wta:*) makes the addition of the relativised verb *jəsək^wnago:w* redundant.

In Georgian PV shares AA’s pleonasm by saying ‘my share which falls to me from the inheritance’, whilst NT 2002 avoids it by saying *ჩემი კუთვნილი წილი ქონებისა* *tʃemi k’utvnili nats’ili konebisa* ‘my due share of the property’. OG-DE’s ‘the portion of the inheritance which befits me’ aligns with ML, whilst OG-C’s ‘a portion of the inheritance’ is the most minimal of all.

Verse 13: Whilst ML and AA agree with ZK in rendering Greek’s ‘after not many days’ as ‘when some days had passed’, DG is perhaps somewhat closer in writing ‘not many days having passed’ (*шъарда мыш мыртыкәа* *farda məş marts’ək^wa*). Between the four translators three different verbs are selected to render ‘gather (together, up)’ (viz. აიზგარა *ajzgara*, აიძკლარა *ajdk’alara*, ააშტყხრა *a:štəχra*), and for Greek’s (single word for) ‘all things’ both DG and ZK also use a single word ‘everything’ (*зегъ(ы) зегъ(ә)*), whereas ML adds ‘which he had’ (*имаз jəmaz*), and AA adds ‘which he had received’ (*იოუზ jo:w(ə)z*). DG is the outlier for the phrase ‘to a far(-off) country’, for instead of employing the postposition *ახ* *aχⁱ* ‘to it’, it seems that the old oblique case-marker *-n* with locative (allative) force is used, and the indefinite marker *-k* then attaches to it (viz. *хара тәыланк* *χara t^w’alank*). However, the most interesting feature of this verse is the translation of ‘he squandered his property living prodigally’, which is the specific interpretation of the Greek adverb *ἄσώτως*. The main verb is common to all four translators, the simplest sentence being formed by DG who just offers the adverbial *хнымкыларала* *χnəmk’alarala* ‘with *-la* no *-m-* self *χ-* restraint *-nk’alara-*’. ZK expands to incorporate an equivalent to the Greek participle ‘living’ (viz. *дныкәан dnəq^w’an* literally ‘he walked and’ => ‘conducted himself and’). So, what further expansions do we see in the interpretations made by ML and AA? Both start with *акы дамеичаха* *ak’ə dame:jtʃ’aha* ‘having taken no care of anything’. AA then follows this with *хырхагада* *xərħagada* ‘without advantage’ and caps off his interpretative expansion with *калтшътаныкәарала* *k’altʃtanəq^w’arala* ‘by chasing after (?women’s) hems, licentiously’, clearly an importation conditioned by the content of Verse 30. ML does not go to the same lengths as his younger colleague but adds *хнымкыларაда* *χnəmk’alarada*, which I initially took to be a misprint for the word used by both DG and ZK. I felt the form as printed could not be correct, as the suffix *-da* is a postposition meaning ‘without’, which would give ‘*without no self-restraining’, whereas ‘with no self-restraint’ is what is logically required. To my astonishment, three native speakers, including ZK, assured me that the printed form is indeed perfectly acceptable!

PV turns both Greek’s prepositional phrase ‘after not many days’ and the participial phrase ‘living prodigately’ into full subordinate clauses, whereas NT 2002 has a postpositional phrase and Masdar respectively, viz. *რამდენიმე დღის შემდეგ* *ramdenime dḡis fəmdəg* ‘after some days’ and *თავაშვებული ცხოვრებით* *tavafvəbuli tsχəvrebət* ‘by unselfrestrained living’. OG-DE and OG-C impeccably follow Greek’s prepositional phrase (including the word-order) but turn the participial phrase into a full clause, viz. respectively *შემდგომად არა მრავალთა დღეთა* *fəmdgəmad ara mravalta dḡeta* ‘after not many days’ and *რამეთუ ცხოვნდებოდა არაწმიდად* (DE) vs *ცხოვნდებოდა არაწმიდებით* (C) *rametu tsχəvndəboda arats’midad* vs *tsχəvndəboda arats’midebət* ‘since he was living impurely’.

სახარება ლუკასი, თ. 15-16

მთელი თავისი ავლა-დიდება, კინაიდან თავაშეებულად ცხოვრობდა.

14. და როცა ყველაფერი შემოესარჯა, დიდი შიმშილობა ჩამოვარდა იმ ქვეყანაში, და ძალიან გაუჭირდა.

15. წავიდა და ერთი იქაურ კაცს შეეკედლა, სოლო მან მინდორში გაგზავნა ღორების მწყემსად.

16. ნატრობდა, ნეტავი ღორების საჭმელი რქით ამომავსებინა მუცელით, მაგრამ ვინ აღირსებდა.

17. გონს რომ მოეგო, თქვა: მამაჩემის რამდენ მოჯამაგირეს თავზე საყრელადა აქვს პური და მე კი აქ შიმშილით ვკვდები.

18. ავდგები, მივალ მამაჩემთან და ვეტყვი: მამა, ცოდვის მიმართ და შენს წინაშე,

19. და აღარ ვარ იმისი ღირსი, რომ შენი ძე მერქვას, მაგრამ მოჯამაგირედ მაინც დამიყენე.

20. ადგა და მამამისისკენ გასწია. ჯერ კიდევ შორს იყო, რომ მამამ დაინახა და შეებრაღა იგი; სოლო ის გამოიქცა, კისერზე მოეჭდო და ჰკოცნიდა მას.

21. და უთხრა მამას: მამა, ცოდვის მიმართ და შენს წინაშე, და აღარ ვარ იმისი ღირსი, რომ შენი ძე მერქვას.

22. სოლო მამამ თავის მონებს უთხრა: მოიტანეთ უკეთესი სამოსი და შემოსეთ იგი, გაუკეთეთ ბეჭელი სელზე და ხაშლები ჩააცვით მას.

23. მოიყვანეთ ნასუქი სხო და დაკალით; ვჭამოთ და ვიმსიარულოთ.

24. რადგან ეს ჩემი ძე მკვდარი იყო და გაცოცხლდა, დაკარგული იყო და გამოჩნდა; და დიწყეს მსიარულება.

25. სოლო უფროსი ძე ყანაში იყო, და როცა შინ მიმავალი მიუახლოვდა სახლს, შემოესმა სიმღერისა და ფერხულის სმა.

26. მოუხმო ერთი მონათავანს და ჰკითხა: რა ამბავია?

27. მან მიუგო: შენი ძმა მოვიდა და მამაშენმა ნასუქი სხო დაკლა, რაკი საღ-სალამათი დამიბრუნდაო.

28. სოლო ის გაბრაზდა და აღარ უნდოდა შესვლა. გამოვიდა მამამისი და მიიხმო იგი.

29. მაგრამ მან უთხრა მამას: აგერ, რამდენი წელია გემსახურები და ერთხელაც არ გადავსულვარ შენს მცნებას, და ან ერთი თიკანი თუ მოგიცია ოდესმე ჩემთვის, რომ მეგობრებში მომეღვინა.

30. სამაგიეროდ, მოვიდა თუ არა ეს შენი ძე, რომელმაც მთელი თავისი ავლა-დიდება მეძავეს გადაავო, ხელად კვებულა სხო დაუკალი.

31. სოლო მამამ მიუგო მას: შვილო, შენ ყოველთვის ჩემთან ხარ და ყველაფერი, რაც მაქვს, შენია.

32. ამჯერად კი გვმართებს ვისართ და ვიმსიარულოთ, კინაიდან ეს შენი ძმა მკვდარი იყო და გაცოცხლდა, დაკარგული იყო და გამოჩნდა.

თავი მეთექვსმეტი

1. და თავის მოწაფეებსაც უთხრა: იყო ერთი მდიდარი კაცი და ჰყავდა მოურავი, რომელიც დაბეჭდეს მის წინაშე, შენს ქონებას ანიაგებდო.

2. მოიხმო იგი და უთხრა: ეს რა მესმის შენზე? ჩამაბარე შენი სამოურავოს ანგარიში, რადგანაც ამიერიდან აღარ გიწერია მოურავობა.

3. მაშინ მოურავმა თავის თავს უთხრა: რა ვქნა? აგერ ჩემი ბატონი მოურავობას მართმევს; თონხა მე არ შემიძლია და თხოვნა კი მერცხვინება.

4. თუმცა, გიცი, რაც უნდა ვქნა, რომ თავიანთ სასლებში მიმიღოს საღსმა, როცა მოურავობას ჩამომართმევს.

5. მოიხმო სათითაოდ თავისი ბატონის მოვალენი და ჰკითხა პირველს: რამდენი გმართებს ჩემი ბატონისა?

6. მან მიუგო: ასი კასრი ზეთი. და უთხრა მას: ამა, ინებე შენი თამასუქი, დაჯექი სასწრაფოდ და დაწერე ორმოცდაათი.

7. ახლა მეორეს ჰკითხა: შენ რამდენი გმართებს? და მან მიუგო: ასი კოდი პური. და უთხრა მას: ამა, ინებე შენი თამასუქი და დაწერე ოთხმოცი.

8. და შეაქო ბატონმა ორგული მოურავი: გონივრულად მოიქცეო; კინაიდან ამ სოფლის ძენი თავიანთ მოდგმაში უფრო გონიერნი არიან, ვიდრე ნათლის ძენი.

9. ამიტომაც გეუბნებით თქვენ: შეიძინეთ მეგობრები უსამართლო სიმდიდრით, რათა როდესაც გადაიხდებით, საუკუნო სამყოფელში მიგიღონ თქვენ.

10. მცირედში სანდო დიდშიც სანდოა, და მცირედში უნდო დიდშიც უნდოა.

11. და თუ ამ ცრუ და უსამართლო სიმდიდრეში უნდონი იყავით, ჭეშმარიტს ვინ განდობთ თქვენ?

12. ანდა თუ სხვისაში უნდონი იყავით, თქვენსა ვინ მოგცემთ თქვენ?

13. არცერთ მსახურს არ შეუძლია ორი ბატონის მონობა: რადგან ან ერთს შეიძულეს და მეორეს შეიყვარეს, ან კიდევ ერთს შეითვისეს და მეორეს შეიზიზღეს. ვერ შესძლებთ ღმერთსაც ემონოთ და მამონსაც.

14. ისმენდნენ ყოველივე ამას კერცხლის მოყვარე ფარისევლები და დასცილდნენ მას.

15. და უთხრა მათ: თქვენა ხართ, მართლმად რომ მოგაქვთ თავი კაცთა წინაშე, მაგრამ ღმერთი იცნობს თქვენს გულს, რადგან ის, რაც მაღალია კაცთა შორის სიბილწეა ღმერთის წინაშე.

(24) ეფეს. 2,1; 5,14. კოლ. 2,13. გამოცხ. 3,1.

თავი 16. (9) მათ. 6,19; 19,21. (10) მათ. 25,21. (13) მათ. 6,24. (14) 1 ტიმ. 6,10. (15) 1 მფ. 16,7. იერ. 11,20.

Verse 14: Both ML and AA adapt Greek's simple past 'having spent', AA by saying 'when nothing became left to him' (აკაგბი ანიზაანიმხა *ak'ag'ə anjəza:nəmχa*), whilst ML slightly alters the timeline to give 'as he was on the verge of spending everything' (ზეგბი აანიხუანი აიპჷშ *zeg'ə a:ni:χwanə ajpʃ*). The closest match for Greek's two words meaning 'he began to suffer want' is found in DG's იგხუა⁴ დალაგეიტ *jəgχwa dalagejt* 'he began being in need', though ZK too has just two words meaning 'he began to suffer'. ML transforms the original into 'he remained/was left having become an object to be pitied' (დრატჷახუა დაკ'ე:jt'). AA places two extra words in front of these, namely აკაგბი იმამკა *ak'ag'ə jəmamk'a* 'having nothing'. Greek has two different verbs in verses 13 and 14 for the son's treatment of his property, firstly 'scatter' and then 'spend up', and this distinction is mirrored in Georgian. Modern Georgian opposes გაფლანგა *gaplanga* to შემოეხარჯა *šeməχardza*, which latter includes the compound preverb *šemə-*. This sometimes replaces a root's normal preverb (for this root it is *da-*), motivating a shift from transitive to indirect verb (as here), and conveys the nuance that the verbal action is carried out inadvertently or accidentally⁵. Here, then, the suggestion is that the dispersal of monies results in unwitting exhaustion of the wealth. OG simply contrasts two transitive verbs, viz. განაბნია *ganabnia* 'he scattered it' with წარწყმოდა *ts'arts'q'mida* 'he ruined it'. Modern Georgian's single (inchoative) verb გაუჭირდა *gauf'irda* 'it became difficult for him' corresponds to OG's (and Greek's) main verb plus Masdar/infinite (in the Adverbial case) იწყო მოკლებად *its'q'a mək'lebad* 'he began to suffer want'.

Verse 15: DG and ZK agree in rendering Greek 'he got attached to a local resident' as 'he attached himself to...', whereas ML says 'he really pestered (a local) and [he sent him to the fields to herd swine]' (დხტეიკჷან *dəχte:jk'dzan*). AA also employs this verb but in a temporal clause preceding the last finite verb of the sentence, so that we have დიხჷეიტ დიდიკლარც *djəh'e:jt djədi:k'alarts* 'he entreated him to receive him (sc. as labourer)', followed by დანხტეიკჷა *danəχte:jk'dza* '[and] when he really pestered him', after which the local employer then sends the supplicant into the fields to feed the pigs, which is exactly how DG and ZK translate albeit with differing syntax.⁶ ML and AA, on the other hand, translate as 'he sent him to be swineherd/herd swine', viz. ხაჷხარა დიშტიტ *h'aχ'tfara di:fti:t*.

NT 2002 is closer to the Greek than PV. They both have the same root for 'attaching himself to someone (for protection)', but PV selects the preverb შე- *še-* against მი- *mi-*, producing ერთ იქაურ კაცს შეეკედლა *ert ikaur k'atss fəek'edla* 'he attached himself to a man of that locality' vs იმ ქვეყნის ერთ მცხოვრებს მიეკედლა *im kveq'nis ert mtsχəvrebs miek'edla* 'he attached himself to a resident of that country'. OG-C resembles PV in saying შეეყო ერთსა მოქალაქეთაგანსა *fəeq'o ertsə mək'alaketagansa* 'he joined one of the citizens' vs OG-DE's closer rendition of the Greek, viz. შეუდგა ერთსა მოქალაქესა მის სოფლისასა *fəudga ertsə mək'alakesa mis səplisasa* 'he united with a citizen of the country'. If PV resembles ML and AA's Abkhaz translation ('he sent him to the field(s) as a guardian of the pigs'), NT 2002 does not diverge from the Greek, sending him to the fields ღორების საძოვებლად *χərebis sadzəvblad* 'to feed the pigs'. OG-CDE all concur with the Greek, saying 'to feed the pigs', viz. ძოვნად ღორთა *dzəvnad χərtə*, where we note the Greek word-order is maintained.

⁴ Today this would be იგხო *jəgχə* in the literary dialect.

⁵ Abkhaz has a similar morpho-syntactic procedure for transforming a verb to indicate action carried out unintentionally or unwittingly, namely the infix -ამხა- *-amχa-* (see Hewitt 1979).

⁶ DG's purpose clause is structured like this: იხააკა იხუარ აზი *jəh'ak'a jəχ'tfar azə* 'for the purpose that he guard his pigs'.

Verse 16: DG and ZK perfectly reflect the Greek, the only point for discussion being what they say the pigs are eating. ML and AA start by adding a phrase translatable as ‘in his starving state’, viz. უი დызლამლაშუაზ ალა *wi: dəzlamlaʃwaz ala*. Then AA has for the object of eating non-specific აჩაქა ირამტარაშუაზ *ah^wak^wa jəramts ‘arəʒwaz* ‘that which they were casting before the pigs’, whilst ML inserts after this sequence his non-specific specification აცხინამინა *ate^wənχa-mənχa* ‘scraps, odds-and-ends’. The only specific identification of the pigs’ food is found in DG, who has აძრატ *adzrats* ‘acorn(s)’. Bagster’s *The Analytical Greek Lexicon* (undated: 229) has a discussion of the word used in the Greek original, namely: ‘*κεράτιον* [...] a little horn; in N[ew] T[estament] a pod, the pod of the carob tree, or *Ceratonis siliqua* of Linnaeus, a common tree in the East and the South of Europe, growing to a considerable size, and producing long slender pods, with a pulp of a sweetish taste, and several brown shining seeds like beans, sometimes eaten by the poorer people of Syria and Palestine, and commonly used for fattening swine’. The Latin *Vulgata* (2007) here uses the syntactically context-determined case (viz. the ablative) of *siliqua* as the food the pigs are eating in this verse, and Tyndale’s English translation (*NT* 1526) has *coddes* (i.e. ‘pods, husks’), whilst the English Authorised Version (*Bible* 1611) has ‘husks’, which means that these three are the closest to the original Greek of the translations discussed here.

The Georgian versions offer at least four translations for the opening verb ‘he was longing’: PV ნატრობდა *nat’rɔbda* vs *NT* 2002 ენატრებოდა *enat’rebɔda*⁷ vs OG-DE გული ეტეოდა *guli et’q’ɔda* vs OG-C სწადინ *sts’adin*.⁸ The complement is then expressed in different ways: OG Masdars in the Adverbial case directly correspond to the Greek infinitive ‘to fill’ (viz. OG-DE განძეებად *gandʒebad* vs OG-C აღვსებად *avsvɛbad*), whereas *NT* 2002 prefers a clausal representation (viz. მუცელი... ამოვვორა *mutseli...amɔvɔ’ɔra* ‘...that he gorge full (his stomach)’). But PV employs a totally different strategy, namely *oratio recta* in order to present the form of the wish that was in the son’s head: ნეტავი ღორების საჭმელი რქით ამომავსებინა მუცელიო *net’avi ɔrɛbis satʃ’meli rkit amɔmavsebinə mutselio* ‘would that he [*sc.* God] let me fill my stomach with the pigs’ carob-pod fodder, saying (= -ო)!’. Rayfield (2006: 802b) gives კერატი *k’erat’i*, clearly a loan from Greek, as a synonym for რქა *rka* in the sense of ‘carob’ (its commoner meaning being ‘horn’), and this is the word found in the OG texts, but in *NT* 2002 the foodstuff is given as რკოთი *rk’ɔti*, Instrumental case of რკო *rk’ɔ* ‘acorn’.

Verse 17: DG and ZK faithfully and identically follow the original. Again, we find ML and AA offer slight adaptations, including a shift of the quantifier from the employed labourers to the bread available to them. They both start with: зны ихахы ихшыѠ анаи *znə jəχaχ’ə jəχʂəy ana:j* ‘one day when his common sense came into his head’. ML continues with a time-shift for the verb (‘said’ to ‘says’) but AA, while keeping the original tense, translates as ‘he said in his heart / silently mused’, viz. იგაყ იტიჟააიტ *jəg^{wj}ə jəti:h^wa:jt’*. ML continues: саб иаанкылань имоу ауаа зака ртаху ача иалажъуп *sab ja:nk’əlanə jəmo:w awa: zaq’a rtaχu: atʃa jalaʒu:p’* ‘the men whom my father has taken on are in the midst of as much bread as they want’, which can be compared with AA’s adaptation, viz. саб иѠны қыралә аус зуа урт зака ртаху ача рымоуп *sab jəynə k’ərala awəs zwa wərt zaq’a rtaχu: atʃa rəmo:wp’* ‘those who

⁷ Two earlier IBT translations have მონატრული იყო *mɔnat’ruli iq’ɔ* ‘he was in a state of longing’ (1990) and მოხარული იყო *mɔχaruli iq’ɔ* ‘he was pleased (*sc.* to fill his stomach)’ (1982), which clearly deviates from the Greek.

⁸ Whilst the first three verbs just quoted are in the Imperfect, this verb-form is the Permissive, used for regular, repeated actions in the present or past; the other two finite verbs in this verse are also in the Permissive in the OG versions.

work for hire in my father's house have as much bread as they want'. For 'I am dying of hunger' AA gives the usual verb, viz. *амла сыпсуеит amla sapswe:jt'*, whereas ML has *амла сыпцэит amla sənɛ'ojt'* 'I am perishing with hunger'.

Both PV and NT 2002 use the standard expression for 'he came to his senses', and OG-C captures this with its *მოდგა გონებასა თვსსა mōdga gōnebasa twissa* 'he came to stand in his (own) sense(s)'. But OG-DE are to be compared with AA's Abkhaz version – *ср. განიზრახა თავსა თვსსა ganizraxa tavsā twissa* 'he mused in his (own) head'. Modern Georgian *მოქამაგირე mōdžamagire* 'hired labourer' has two equivalents in the old manuscripts (viz. OG-DE *სასყიდლით დადგინებულისი sasq'idlit dadginebuli* vs OG-C *მორეწე mōrets'e*), and the quantifier in all instances correctly qualifies these nouns. If in the modern version *თავზე საყრელი tavze saq'reli* 'to be cast over the head' serves to indicate a superfluity (here of bread), the OG manuscripts present us with two verbs signifying '[bread] is in super-abundance [for them]', viz. OG-DE *ჰმატს hmat's* vs OG-C *გადაერევს გადაერეvis*.

Verse 18: GD and ZK are once again in agreement in their renditions, though interestingly they do not distinguish between the different prepositions of the Greek (and the English of the Authorised Version), viz. 'against heaven and before you' but coordinate the two nouns with a single token of the postposition 'before'; both ML and AA coordinate two tokens of the identical postposition (-*ἐπαυχῶ -ts'apχ'a*), each governing its own noun. For 'I have sinned' ML has *აგნაჲა сѣмоуп ag'naħa sēmo:wp'* 'I have a sin', but AA prefers *აგნაჲა კაძეიტ ag'naħa q'asts'e:jt'* 'I have committed a sin'.

All the Georgian versions follow Greek in using two distinct adpositions for 'against [heaven]' and 'before [you]'.

Verse 19: Both DG and ZK adhere to the Greek with the slight difference that for 'to be called' ZK prefers the Masdar 'the name/title being upon me' to DG's protasis in *-r* 'if/that the name/title be upon me'. The next sentence is presented by AA as follows: *уажѣшьта унѣа соуп хѣа ахѣарагы сапсам waz'ŋta wəpa sowp' ħ^wa aħ^warag^jə sapsam* 'henceforth I am not worthy even for it to be said that I am your son', where the speech-particle *хѣа ħ^wa* is clearly being treated more like a subordinating conjunction meaning 'that' than it was in the versions by DG and ZK, since it is associated here with the finite verb *соуп* 'I am'. ML is similar to AA but more complicated. The first two words are the same, but he omits the finite verb before the speech-particle and adds the 1st person singular prefix to the Masdar following the speech-particle and alters 'I am not worthy' to 'I have become (being) unworthy' to produce *сахѣарагы сапсамкѣа скалеит saħ^warag^jə sapsamk^wa sq'alejt'*. We know what ML's sentence is meant to mean, but the problem is that ZK could not interpret it and suggested that the verb-form be changed to the protasis in *-r* to give *сархѣаргы sarħ^warg^jə* meaning 'even if/that they *-r*- say to me [the words] your son'⁹. Perhaps some mistake crept into ML's text, because in Verse 21, his translation mirrors that of AA except that for the last word in the sequence he has there *иапсам japsam* 'it is not worth/valueless'. If DG and ZK translate 'make me as one of your hirelings' as 'deeming me to be among your servants, receive/accept me', both ML and AA have 'receive/accept me like one of the workers whom you have on hire', viz. *судкыл, кыралы нумоу аусуцѣа азѣ иеѣш swədk'al k'ərala jəwəmo:w awəsu:tɛ^wa adz^w*

⁹ This proved to be the last ever native-speaker comment elicited from Zaira Khiba after almost half a century of partnership in life and academic pursuits...

je:jpʃ, though if the penultimate word were *ru:wadz^wk* ‘one of them’, the syntactic connection between postposition and its dependent phrase would be more transparent.

PV uses the Aorist subjunctive (there being no Present Subjunctive) of the stative verb-form მერქვას *merkvas feni dze* ‘that I carry the name / be known as your son (in the Nominative case)’, whilst NT 2002 has the Present subjunctive შენს ძედ ვიწოდებოდე *fens dzed vits ‘adebode* ‘that I should be (being) called your son (in the Adverbial case)’. The OG manuscripts have the Masdar (in the Adverbial case) წოდებად *ts ‘adebad* to match Greek’s passive infinitive. Perhaps closest to the Greek are OG-DE in saying მყავ მე ვითარცა ერთი მუშაკთაგანი *mq ‘av me vitartsa erti mufak ‘tagani* ‘make me as one of the workers’, lacking only the possessive we see in OG-C’s შემრაცხე მე ვითარცა ერთი მორეწეთა შენთაგანი *femratsxe me vitartsa erti mōrets ‘eta fentagani* ‘regard me as one of your hirelings’. PV lacks the possessive in saying მოჯამაგირედ... დამოყენე *mōdzamagired... damiq ‘ene* ‘set me up as a labourer’, whilst NT 2002 has the possessive in მიმიღე როგორც ერთი შენი მოჯამაგირეთაგანი *mimikē rōgorts erti feni mōdzamagiretagani* ‘receive/accept me as one of your labourers’.

Verse 20: There is not a great deal to discuss in this verse. Whilst DG describes the son on his homeward journey as being ‘far away’ (хара дшыказ *χara dʃəq ‘az*) when his father noticed him, the other three prefer to say he was still some distance from reaching his goal; these three also agree on the father’s reaction to seeing his son (being ‘he pitied him’), where DG says ‘he was cut to the heart (literally: his heart burnt him)’, viz. игәы даблит *jəg^wə dabli:t*. Different verbs are used for the father falling upon, hugging and/or embracing his son. Moreover, ML says ‘he began kissing him (sc. his son)’ (дигәзуан *di:g^w(ə)dzwan*), though the others agree with the Greek in saying ‘he kissed him’ (дигәзит *di:g^w(ə)dzi:t*).

The Georgian versions present a variety of verbs to express the idea of the father ‘falling upon/embracing/hugging’ his returning lost son. NT 2002 and OG-C are faithful to the tense of the Greek in saying ‘he kissed him’ (viz. აკოცა *ak ‘atsa* and აშბორს უყო *ambōrs uq ‘ə* respectively), whilst PV and OG-DE use the Imperfect in its inceptive sense of ‘starting to kiss’ (viz. ჰკოცნოდა *hk ‘atsnida* and აშბორს-უყოფდა *ambōrs-uq ‘əpda* respectively).

Verse 21: This is essentially a repetition of part of Verse 19.

Verse 22: Again, DG and ZK hardly differ from each other, but for Greek’s ‘bring out’, DG uses a preverb that captures ‘out’ (цәырганы *te^wərganə* ‘having taken it out’), whilst ZK employs one that stresses hitherness (ааганы *a:ganə* ‘having brought it out’); DG has the singular ‘his foot’ (ишьапы *jəʃap ‘ə*) for the plural, whilst ZK pluralises (ишьапкәа *jəʃap ‘k^wa*). Only AA translates the Greek adverb ‘quick(ly)’ (ишласны *jərlasnə*). The translators select two different verbs for ‘putting on (the tunic/clothing)’, AA’s sequence nicely illustrating the different preverbs (underlined in the citation below) that accompany one and the same verb-root for putting things on different parts of the body, as illustrated here: иреиґу амаґәа изааганы ишьәшәґа, инаґәаґы амаґәаз ахәшәґа, аймааґы ишьәшәґа *jəre:jə^u: amat^wa jəzə:ganə jə^lə^wts ‘a jənatə^wag^jə amatə^waz a^lə^wts ‘a ajmaag^jə jə^lə^wts ‘a* ‘Fetch here for him and dress him in the best clothing, and place a ring on his finger, and put footwear on him’. In fact, the requirement to use three different preverbs necessitates the presence of three verbs, whereas the Greek employs only two. Strangely, ML finishes with ‘prepare his footwear’ (ишьапымаґәа еиқәшәыршәа *jəʃap ‘əmat^wa e:jk^wə^wə^wə^wə^w*).

PV, NT 1982 and 2002 have three verbs for the placement of the items the father wants to be placed on his son, but NT 1990 and the OG manuscripts (as well as Tyndale) follow the Greek

in letting one verb suffice to cover the last two actions, namely *მიეცით* *mietsit* (NT 1982 and MsC) vs *მიეცეთ* *featsut* (all other OG manuscripts consulted) ‘give him (a ring on the finger and sandal(s) on his feet’.

Verse 23: It is difficult to imagine that there could be any variation in English for the phrase ‘fatted calf’, but our quartet of translators, whilst settling on *ჩაх* *t/aχ* for ‘fatted’, offer a choice of four lexemes for ‘calf’, namely: *агамла* *agamla* (ZK) vs *акабла*¹⁰ *akabla* (ML) vs *აძეცხ* *ate^wts’as* (AA) vs DG’s choice of *აჟაყ-რეა* *aħ^was-rte^w’a* for the whole phrase. DG and ZK have two finite verbs ‘we shall/let us feast [and] we shall/let us make merry’, whereas ML’s postpositional phrases ‘for a feast [and] joyfulness’ (*ჩარაზ გაყრყარაზ* *t/araz g^warqⁱaraz*) correspond to AA’s ‘for merry-making [and] joyfulness’ (*კაფურაზ გაყრყარაზ* *kⁱafu:raz g^warqⁱaraz*), where we have to assume ‘merry-making, having a good time’ includes feasting, as it naturally would in Abkhazia.

PV and NT 2002 say *მიიყვანეთ ნასუკი* (აღ) *miq’vanet nasuk(al)i χbə* ‘fetch the fatted calf’. The OG manuscripts use a verb for fetching a tethered animal,¹¹ namely *მიიბო* *mibit* with *ზუარაკი იგი მსუკანი* *zuarak’i igi msukani* (OG-DE) vs *ჭარი იგი უსხი* *qari igi usχi* (OG-C) ‘the fat(ted) bull(ock)’. Two different verbs are used to convey ‘we shall/let us make merry’, viz. *ვიხარებდეთ* *viχarebde*t (OG-DE) vs *ვიმუებდეთ* *vimuebde*t (OG-C).

Verse 24: ZK is almost identical to DG but is more faithful to the Greek by replacing *დააბეი* *da:be:jt* ‘we have seen him’ with *დაპააჟეი* *dap^aa:χe:jt* ‘he has been found’. Both ML and AA use the expression *იქსი ტალ* *jəpsə talt* ‘his soul has entered in [sc. the body]’ for ‘he is/has become alive’. For ‘he was lost’, AA has the finite verb ‘he had gone missing’ (*დაძუან* *dədzχⁱan*), whereas ML uses the relativised form, viz. *იძუან* *jədzχⁱaz* ‘who had gone missing/been lost’. Both ML and AA adapt the final sentence from ‘they began to be/make merry’ to, in AA’s case, ‘they all began to make merry together’, viz. *ზეგა ე:იტგ^wარაჟი* *zegⁱa e:jtsg^warⁱan*, whereas ML simply offers the strange ‘He (the father or the son?) made it a joyous affair’, viz. *იგაყრყარეი* *jəg^warqⁱare:jt^wi:t*’.

The differences between the Georgian translations are mainly a matter of lexical choices (conjunction, nouns, verbs). However, OG *იპა* *ip’əva* perfectly matches the Greek, as opposed to the modern *გამოჩნდა* *gamotχnda* ‘he (has) appeared’. In passing, it is interesting to note different vowels in the shared participle for ‘perished, lost’, viz. *წარწყმედილ* *ts’arts’q’mədil* (OG-DE), vs *წარწყმედულ* *ts’arts’q’mədul* (OG-C), as in the modern language, though in Verse 32 OG-C too has the ending in *-il*.

Verse 25: DG and ZK are slightly different: if ZK writes the Stative verb-form for ‘to be in’ coupled with the simple noun ‘the field’ to give *ამხი დან* *amχə dtan* ‘he was in the field’, DG uses the copula ‘he was’ (*დაყ* *dəq’an*) with a postpositional phrase we might translate as ‘field-ward(s)’ (*ამხ-აჟი* *amχ-aχⁱə*), for which ML chose a different word for ‘field’, namely *ამხარსტაჟი* *amχ^warsta[-a]χⁱ*. If ZK, like AA and (albeit without coordination) ML, translates ‘music and dancing’ as ‘the sound of singing and the sound of dancing’, DG has ‘singing’s sound and merry-making’, viz. *აჟაჟა-ბჟი* *aħ^wa-bzi: ag^warqⁱare:j*. ML differs from the others in avoiding the normal word for ‘he heard’ (*იაჟი* *jaħajt*) by saying something like ‘[sounds] impinged on his ear(s)/hearing’, viz. *ილმჟა*

¹⁰ Defined by Kaslandzia (2005: 536b) as ‘one year-old heifer’ (‘годовалая тёлка, нетель’).

¹¹ Imnaishvili (1948/1949 (1986): 362a) s.v. *მიიბო*: ‘მიიყვანა (თოკობმულისა)’.

იტაჿიტ *jəlamħa jətaɣi:t'*. AA inserts a word at the start of this sequence which is not in the Greek or the other Abkhaz versions, namely *ძჳჳრჳჳ d(ə)dzəryən* 'he listened and'.

PV matches Greek's participle with *მიმავალი mimavali* 'going' and literally translates *სიმღერისა და ფერხულის ხმა simħerisa da perħulis ħma* 'the sound of singing and dancing'. NT 2002 changes the participle into a finite Aorist verb within a subordinate clause, *რომ დაბრუნდა rəm dabrunḁa* viz. 'when/as he returned' and adapts 'of dancing' to give *ცეკვა-თამაშის tsek'va-tamašis* 'of dancing-playing'. The OG manuscripts also have a finite Imperfect verb for 'coming' within a clause (viz. *vitar(tsa) məvidəda* 'as he was coming') followed by the Aorist for 'getting close to', OG-C preserving hither-orientation (*მოეახლა məəħla*) against OG-DE's thither-orientation (*მიეახლა miəħla*). What the son hears is described slightly differently, viz. *ჴმა სიხარულისა და განცხრომისა qmaj siħarulisaj da gantsħrəmisaj* 'the sound of joy and merriment' (OG-DE) vs *ჴმა სახიობისა და პართი მეძღერთა qmaj saħibisaj da p'arit mēmħertaj* 'the sound of music and singers at a round-dance' (OG-C).

Verse 26: For three of the translators there is only slight variation (e.g. 'one of the servants' vs 'a servant', and 'what's this?' vs 'what's all this?'), but AA chooses to elaborate on this question by saying 'What sort of merry-making is it that is going on here?', viz. *изакə гəыр҃҃арои икоу ара jəzak'w' g'wəry'aro:wɪ: jəq'o:w ara*.

PV and NT 2002 differ only in terms of the lexical choices made for the verb 'summon/call to' and whether the workers are called 'slaves' or 'servants'. OG manuscripts share the verb and style the workers 'slaves'.

Verse 27: As in Verse 23 we have the same variants for 'fatted calf'. DG and ZK align in rendering 'he has him back in good health' as 'he has seen him healthy', whilst ML and AA, who both have the Present instead of the Past tense of 'say', use the doublet *дейбга-деиз҃҃ыда de:jbga-de:jzɣəda* 'fit and well; hale and hearty', although AA has it accompanying *дхынхəит dħənh'i:t* '[your brother] has returned'.

PV diverges from the Greek by using *oratio recta* so that the father can say why he had the fatted calf slain, namely *სად-საღამათი დამიბრუნდაო sak-salamati damibrundəo* 'he has returned to me hale-and-hearty, saying [= -ə]'. NT 2002 also has the son returning (rather than being taken/brought back), as explained by the questioned servant, viz. *მთელი დაუბრუნდა mrteli daubrunḁa* 'he has returned to him [your father] in one piece'. OG-DE introduce a new term for 'fatted' (viz. *ჴამებული tħ'amebuli*) but like the Greek make the father subject of the final verb, viz. *ცოცხლებით მოიყვანა იგი tsətsħlebit məiq'vana igi* 'he has brought him back alive', whereas OG-C adapts to give *ცოცხალ იყო და იპოვა tsətsħal iq'ə da ip'əva* 'he was alive and has been found'.

Verse 28: ZK differs from DG only insofar as she says 'as for his father' instead of 'his father', which is matched by ML and AA. ML and AA miss the inchoative force of the Greek Imperfect 'he began to entreat him' and add the specification of what his father is urging his son to do, to wit: *уахь анеиразы (ML)/ды҃҃наларазы (AA) дихəеит wəħ'ane:jrazə/dəɣnalarazə dħəh'e:jt* 'he urged him to go (inside = AA) thither'.

PV and NT 2002 differ in their choice of lexeme for 'entreat', but only the latter preserves the inceptive force of the Greek by copying its use of the Imperfect, viz. *its'vevda* 'he began inviting him'. Our OG manuscripts also select different lexemes for these verbs, but they too use the Imperfect to preserve the inceptive, cf. OG-DE *ჴლოცვიდა hlətsvida* vs OG-C *ევედრებოდა evədrebəda* 'he began pleading with/entreating him'. However, they agree in

changing the past tense of Greek's 'he did not want to enter/go inside' to the Present. But the main point to note is that, whilst OG-DE place the Masdar in the Adverbial case (viz. არა უნდა 'მინა შესვლად *ara unda fina fəslvad*), OG-C uses the Genitive (viz. არა უნდა შესვლის *ara unda fəslvis*). Since the Georgian verb does not normally govern the Genitive, how can this anomaly be explained? Greek had another verb meaning 'yearn, desire, want' (namely ἐπιθυμῶ) which did govern the Genitive. Could it be that the Adishi translator either was copying from a text that contained this verb or perhaps simply had in mind the construction appropriate to this other verb and used the Genitive as a consequence?

Verse 29: Again only marginal differences are manifest in DG's and ZK's translations: DG, like the Greek, has only the one expression for 'never', whereas ZK changes the second token; equating to ZK's უხატავი *wəh^wat^w'ə* 'your instruction(s)' DG pluralises a different lexeme alongside the Imperfect of its governing verb უწყარაჲა სრხჳჳომჳზთ *wəp^wq'arak^wa sər^wxəp^woməz^t* 'I was not/have not been transgressing your instructions', as against ZK's Perfect; different lexemes are selected for the expression of purpose, since DG offers სჳაჳაჳა სრჳჳჳაჳჳაჳაჳა *səwate^wa srətsk^wafrazə* 'for me to make-merry together with my comrades'. As usual, ML uses the Present instead of the original's Past for the verb of saying. But then he hardly differs from ZK until instead of 'to make merry with my friends' he offers 'to sit with them [my friends]' (viz. სრჳჳჳაჳაჳაჳაჳაჳაჳა *srədt^w'alarazə*), the idea being that the 'sitting' would (in Abkhazia!) take place at a table groaning with food and drink. AA offers a radically different interpretation, which reads in full as follows: 'But the son reproaches his father: "All these years I am/have been serving you like the slaves; I have never transgressed your instruction(s), but not once have you slain a goat for me in order that my friends and I might make merry together"', which in transcription reads as follows:

aḫa a.pa j.ab j.a.tspn.i:ħ^wo:jt'
but the.son his.father he.reproaches.him.with.it

ab.art a.ṣək^ws.k^wa zeg^jə sa.ra wə.mats' ə.z.w.[w]e:jt' a.t^w'.te^wa r.e:j.pṣ
these year.s all I your.service I.do.it the.slave.s them.like

janag^j wə.ħ^wa.t^w'ə s.a.ḫə.m.pa.ts.t' *aḫa wa.ra dzə.sə.k'.g^jə*
never your.order I.have.not.transgressed.it but you even.one.kid

ə.sə.z.u: m.fə.ts s.yəz.te^we:j sa.re:j ħ.aj.ts.g^wə.r.ḫ^ja.r.ts
you.have.not.slain.it.for.me both.my.friend.s I.and that.we.make-merry.together

The PV and NT 2002 translators have their own lexical preferences, but the latter text is more faithful to the original. Instead of directly rendering 'and you have never given me a kid', PV adapts it as follows: და ან ერთი თიკანი თუ მოგიცია ოდესმე ჩემთვის *da an erti tik'ani tu mɔgitsia ɔdesmɛ tʃɛmtvis*, which can perhaps be literally translated 'and if only you had once given me a kid [sc. but you never have]'. The OG manuscripts are pretty uniform in the lexical choices, but two observations can be made about OG-C: the original 'I have been serving you for so many years' is turned into ესე რავდენნი წელნი არიან, ვინაჲთგან გმონე შენ ესე *ravdenni ts'elni arian, vinajtgan gmone fen* 'how many are these years that I have served/slaved for you'; we then have a tautological reference to the 2nd person singular in არასადა გარდაგიჳედ მცნებათა შენთა *arasada gardagiḡed mtsnebata šenta* 'I never transgressed **for you** your instructions', the Objective Version being absent from the verb in OG-DE (გარდაჳჳედ *gardavhḡed*). This verb, like its modern equivalent in PV and NT 2002 (viz. გადაჳსჳლვარ *gadavsulvar* 'I have gone beyond/over') is intransitive, but NT 1982 gives a transitive counterpart (viz. გადამილახავს *gadamilaxavs*).

Verse 30: ZK and AA follow the original in saying ‘your property’, but DG and ML say it was the son’s own property that he squandered. AA differs from the other three as regards the adjective he employs to describe the kind of women on whom the property was caused to be frittered away, namely კალტყაშიცა *k’altq’i’afte^wa* ‘?of loose morals’. Before the final verb ‘you slew it for him’ ML chooses to add, as he had done before the same verb in Verse 27, ლკაჟნა *lk’aznə* ‘having made it drop down’.

The original has a simple temporal clause ‘when your son came’, but PV says მოვიდა თუ არა ეს შვინი ძე *movida tu ara es feni dze* ‘as soon as this son of yours came’. Though the Greek has ‘who devoured your living/property’, both PV and NT 2002 say (with different verbs) ‘his own property’. PV then offers us ხელად კვებულა ხბო *xelad k’vebula xbo* ‘the hand-fed one year-old calf’ for ‘the fatted calf’. The OG manuscripts concur in keeping the simple temporal clause; neither do they change the original’s ascription of the squandered property to the father.

Verse 31: ML and AA, as usual, place the introductory verb (‘say’) in the Present as opposed to the Past of the original. Two methods of translating ‘you are (always) with me’ are employed, DG and ZK selecting сара сыкны укоюп *sara saq’nə waq’o:wp* against ML and AA, who prefer сара усыцкоюп *sara wasatsq’o:wp*. AA switches the simple ‘(everything I have) is yours/belongs to you’ to ‘it’s yours, isn’t it / it belongs to you, doesn’t it’, the sentence being marked by an exclamation mark (rather than a question-mark), which equates it to ‘it’s yours / it belongs to you after all’, viz. нутэymi *ju:t^w’ami:*.

PV inserts ‘father’ (მამამ *mamam*) as subject to the verb of saying. Otherwise PV and NT 2002 are essentially identical, ‘all my things’ being rendered via a relative or indefinite clause, viz. ‘everything that I have’ (PV ყველაფერი რაც მაქვს *q’velaperi rats makvs*) vs ‘whatever I have’ (NT 2002 რაც კი მაქვს *rats k’i makvs*). OG-C has the relative clause ‘everything which is mine’ (ყოველი, რად ჩემი არს *q’veli, raj tfemi ars*), whilst OG-DE avoid it by saying ‘everything mine is yours’.

Verse 32: DG and ZK adhere to the Greek’s past tense ‘there was an obligation, it was fitting/appropriate’, whereas ML and AA move to the Present, ML writing агэрыѣарей аѣафуреи ырымѣоуп *ag^war^ʃare:j ak^ʷafu:re:j jərəmyo:wp* ‘it is rejoicing and merry-making’s path/time’, whilst AA prefers the more normal ზგ^wარ^ʃარო:wp *k^ʷafu:ro:wp* ‘we have to rejoice, there must be merry-making’.

None of the Georgian versions, whether ancient or modern, preserves the past tense of the marker of obligation (ἔδει), PV opting for გვმართებს *gvmartəbs* ‘it behoves us’, NT 2002 for უნდა *unda* ‘it is necessary’, and the OG manuscripts for ჳერ-არს *dzer-ars* ‘it is right’. These markers of obligation are then coupled with (a) the Aorist Subjunctive (PV), (b) the Present Subjunctive (NT 2002), (c) the Masdar in the Nominative case (DE), and (d) the Masdar in the Adverbial case (C).

Comments

The verse-by-verse comparisons/contrasts detailed above speak for themselves. There are several cases where a remark about this or that language will be of interest mainly only to those who specialise in the relevant language, such as the double negative discussed in Verse 13 for Abkhaz or the distribution of different case-forms of the Masdar when functioning as verbal complement in Old Georgian. A few general remarks will not go amiss. Nothing negative is to be read into observations calling attention to divergence from the Greek, for it cannot be assumed that the translations were done directly from Greek or under supervision from

someone with knowledge of the original. Certain features of Lasuria's style noted in the discussion of his translation of 1 Corinthians 13 are also found here, such as his tendency to embellish or expand the basic text or introduce a complication (see the discussion of Verse 19); his (and Ashuba's) seeming preference to replace the past tense 'X said' with the Historic Present may add an immediacy in the spoken language, but one has to wonder if it does anything to enhance the kind of material under examination here. Verse 29 affords examples in both Abkhaz and Georgian where one of the available renditions chooses a rather more emotive way of expressing the idea of the original. Each reader must decide if such deviations in style are to be preferred to those translations which eschew them in order to preserve the simplicity of the ancient authors. From the above it should be evident which translator is likely to satisfy each reader's preferences in each of the two languages selected for this exercise, though, of course, one's preferences may be different depending on which literary genres are being translated.

References

- AA = Ashuba (2023): [Арда Ашуба], *Аевангелие Лука укынтә ажәамаанақәа нъишба аңсыишәла* [Four Parables from Luke the Evangelist in Abkhaz], Москва: Абиблиа Еиҭагара Аинститут. http://apsnyteka.org/file/Chetyre_pritchi_iz_Evangelia_ot_Luki_2023.pdf.
- Bagster (n.d.): *The Analytical Greek Lexicon*, London: Samuel Bagster and Sons. <https://archive.org/details/analyticalgreek100samuuoft>.
- Bible (1970): *The New English Bible with Apocrypha*, Oxford / Cambridge: Oxford University Press / Cambridge University Press.
- (1989): *ბიბლია* [Bible], თბილისი: საქართველოს საპატრიარქო [Patriarchate of Georgia]. Cf. <https://archive.org/details/kaOrth/>.
- (1989–1990): *ბიბლია ძველი და ახალი აღთქმა*. პირველი საწდელი გამოცემა [Bible. Old and New Testaments. First Experimental Publication], 4 vols, Stockholm: Institute for Bible Translation.
- (2002): *ბიბლია ძველი და ახალი აღთქმა* [Bible. Old and New Testaments], Stockholm: Institute for Bible Translation.
- Deeters (1954): Gerhard D., 'Haben im Georgischen', in *Sprachgeschichte und Wortbedeutung*. Festschrift Albert Debrunner, gewidmet von Schülern, Freunden und Kollegen, Bern: Francke, 109–119.
- DG see Gulia (1912)
- Dochanashvili (1986): *მცხეთური ხელნაწერი. V. დანიელის, მცირე წინასწარმეტყველოთა და ახალი აღთქმის წიგნები*. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო ელ. დიხანაშვილმა [The Mtskheta Manuscript. V. Books of Daniel, the Minor Prophets and the New Testament, ed. by Elene D.], თბილისი: მეცნიერება. <https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/431850>.
- Gulia (1912): [Дмитрий Гулия], *Ихақиты Иисус Христос иевангелиа цқәа. Матфеи, Маркозыи, Лукаи Иоанныи ирыкнытә*. [Gospels of Jesus Christ. According to Matthew, Mark, Luke and John], Карт/Тифлисъ: Канцелярiя Намѣстника Е. И. В. на Кавказѣ. http://apsnyteka.org/2141-evangelie_abh_1912.html.

- Hewitt (1979): 'Aspects of Verbal Affixation in Abkhaz (Abzhui Dialect)', *Transactions of the Philological Society* 77/1, 211–238. <https://doi.org/10.1111/j.1467-968X.1979.tb00858.x>.
- Imnaishvili (1948/49): ივანე იმნაიშვილი, *ქართული ოთხთავის სიმღერია-ლექსიკონი* [Concordance-Lexicon of the Georgian Gospels], 2 parts bound in one volume, თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 2nd edition 1986: <https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/447572>.
- (1979): *ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია*. ტექსტი გამოსცა და გამოკვლევა დაურთო ივანე იმნაიშვილმა [The Two Last Redactions of the Georgian Gospels, ed. by Ivane I.], თბილისი: თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. <https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/529550>.
- Kaslandzia (2005): В.А. Касландзия, *Абхазско-русский словарь* / В.А. Касландзия, *Аҧсуа-аҧрыс жәар*, 2 vols., Сухум: ОЛМА-ПИРЕСС. http://apsnyteka.org/271-kaslandzia_v_abkhazsko_rusky_slovar.html.
- Khiba (2021): Zaira Kiazimovna Kh., *The Four Gospels in Abkhaz Translated from Russian*. Online: <http://georgehewitt.net/articles/miscellaneous/316-the-four-gospels-in-abkhaz-translated-from-russian-by-zaira-kiazimovna-khiba>.
- ML = Lasuria (2004): Мущни Лашәриа, *Аҧсуаჲ ჭუჲ* [The New Testament]. Private publication. <https://disk.yandex.com/i/T61qNq4H3VbPnk>.
- NT (n.d.): *Bagster's Critical New Testament. Greek and English*, London: Bagster.
- (1526): *The Newe Testamente* [William Tyndale], Worms: Peter Schöffer. <http://digital.wlb-stuttgart.de/purl/bsz35126731X>. Facsimile edition: *The New Testament: A Facsimile of the 1526 Edition*. Translated by William Tyndale, with an Introduction by David Daniell, London: British Library.
- (1963): *ახალი აღთქმა უფლისა ზეენისა იესო ქრისტესი* [The New Testament of Our Lord Jesus Christ], თბილისი: საქართველოს საპატროარქო.
- (1980/1991): *ახალი აღთქმა და ფსალმუნები*. გადამუშავებული გამოცემა [New Testament and Psalms. Re-worked edition], Stockholm: Institute for Bible Translation.
- (1982): *ახალი აღთქმა უფლისა ზეენისა იესო ქრისტესი და ფსალმუნი*. განახლებული გამოცემა [The New Testament of Our Lord Jesus Christ and Psalms. Updated edition], Stockholm: Institute for Bible Translation.
- PV see Bible (1989).
- Rayfield (2006): Donald R., *A Comprehensive Georgian-English Dictionary*, 2 volumes, London: Garnett Press. <https://vdoc.pub/download/a-comprehensive-georgian-english-dictionary-65cpkicqt250>.
- Shanidze (1945): *ქართული ოთხთავის ორი ძველი რედაქცია სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით (887, 936 და 973 წწ.)* [Two Ancient Redactions of the Georgian Gospels According to Three Shat'berd Manuscripts (887, 936 and 973 A.D.)], თბილისი: საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. <https://dspace.nplg.gov.ge/handle/1234/456599>.
- Tyndale see NT (1526).
- Vulgata (2007): *Biblia Sancta Vulgata*. Editio quinta (Robert Weber, Roger Gryson), Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- ZK see Khiba (2021).

Appendix: Transcribed Text with Interlinear Glosses of Khiba's Abkhaz Translation

11. adz^{wə}   qədʒa   apatə^{wə}   jəman
a.person   2.animate   son-s   he-had-them
12. wərt jərə:jts'bəz   jab   wəs je:jh^{wə}ejt'   sab
those who-was-their-younger his-father thus he-said-it-to-him my-father
jəsət   amazarax^jt^w'   səχ^{wə}ta: jara   jak^{wə}'zar   wərt
give-it-to-me   from-the-property   my-portion him   as-for-him   those
amazara   rzi:ʃe:jt'
the-property   he-divided-it-for-them
13. məšk^{wə}ak'   ana:bzəs   ape:jts'bə   zeg^j   e:jzganə
some-days when-they-passed   the-younger   everything   having-gathered-it
t^w'əla   χarak'   aχ^j   dtse:jt'   waq'a   χnəmk'əlarala
country   a-distant   to-it   he-went   there   with-no-self-restraint
dnəq^{wə}'an   jəmazara   zeg^j   ni:χi:t'
he-walked-and   his-property   all   he-consumed-it
14. zeg^j   ani:χ   wi: at^{wə}'əlan   amlaʃra   du: q'ale:jt'
all   when-he-consumed-it   that   in-the-country   famine   great   it-occurred
deɡ^jalage:jt'   wi: ag^{wə}aq'ra
and-he-began-it   he   to-suffer
15. dtsan   wi: at^{wə}'əlan   jənχəz   adz^{wə}
he-went-and   that   in-the-country   who-was-living   a-person
jətsjədi:k'əlt'   wi: jəd^{wə}k^{wə}a   raχ^j   djəʃti:t'
he-attached-himself-to-him   he   his-fields   to-them   he-sent-him
jəh^{wə}ak^{wə}a   ak'rərtʃ'e:jts'arts
his-pigs   in-order-to-feed-something-to-them
16. de:jlaħawan   jəh^{wə}ak^{wə}a   jərfəz   atə^{wə}ənχa-mənχak^{wə}a   rəla
he-was-yearning his-pigs   what-they-were-eating   the-scraps   with-them
jəmg^{wə}a   jərt^{wə}ər   aχa   waqə   ji:təməzt'
his-stomach   that-he-might-fill-it   but   man   he-was-giving-them-to-him
17. jəχsəy   atʃ'ə   dana:j   jəh^{wə}e:jt'   sab   ʃaq'aq
his-sense   in-it   when-he-came   he-said   my-father   how-many-persons
mats'u:tə^{wə}a   jəmo:wze:j   atʃa   mətsχ^{wə}ə   zaqzχwa
servants   does-he-have   bread abundant   who-squander-it-on-themselves
sara   sak^{wə}'zar   amla   sagojt'
me   as-for-me   hunger   it-carries-me-off
18. sgəlanə   stsap'   sab   jaχ^j   jəɡjash^{wə}ap'
I-having-stood-up   I-shall-go   my-father   to-him   and-I-shall-say-to-him
sab   sara   ag^{wə}naħa   zwi:t'   aʒ^{wə}qani: ware:j
my-father   I   sin   I-committed-it   both-heaven   and-you
ʃ^{wə}tʃ'apχ^ja
before-you-both

19. sɛgʲapsam   ʃta   wara wpa   hʷa   aχʲdz
and-I-am-not-worthy-of-it   already   you   your-son   saying   its-name

sχəza:ra   swədkʰəl   wəmətsʰu:təʷa   sərχəpχʲadʒalanə
it-being-on-me   hold-me-to-you   your-servants   having-counted-me-among-them
20. dgəlan   dtse:jtʰ   jab   jaχʲ   məkʲʰana   ane:jrazə   akʰər
he-got-up-and   he-went   his-father   to-him   yet   for-arriving somewhat

sʲjəgəz   jab   di:be:jtʰ   dɛgʲrətʃhajfe:jtʰ   dəʷnə
as-he-was-lacking-it   his-father   he-saw-him   and-he-pitied-him   he-running

dtsan   jəχʲda   jətʃsaxaʒnə   di:gʷədʒi:tʰ
he-went-and   his-neck   he-hurled-himself-on-it   he-kissed-him
21. apa   wi: je:jhʷe:jtʰ   sab   aɡʷnaha   zwi:tʰ
the-son   him   he-said-it-to-him   my-father   sin   I-committed-it

aʒʷqani: ware:j   ʃʷtʃsʰapχʲa   ʃta   sapsam   wara
both-heaven   and-you   before-you-both   already   I-am-not-worth-of-it   you

wpa   hʷa   aχʲdz   sχəzar
your-son   saying   its-name   that-it-be-on-me
22. ab   jəmətsʰu:təʷa   jərə:jhʷe:jtʰ   jərə:jʰu:
the-father   his-servants   he-said-it-to-them   which-is-better-than-them

amatʷa   a:ganə   de:jlaʃʷhʷ   amateʷaʒgʲə   jənapʰə
the-garment   having-fetched-it   clothe-him-in-it   the-ring-too   his-hand

jaχaʃʷtsʰ   aʃatsʰatʷgʲə   jəʃapʰkʷa   jərəʃaʃʷtsʰ
put-it-on-it   footwear-too   his-feet   put-it-on-them
23. agamla   tʃaχ   a:ganə   jəʃʷʃə   akʰrahʃapʰ   kʲaf
the-calf   fattened   having-fetched-it   kill-it   let-us-eat-something   merry

a:wlapʰ
let's-make-it
24. jəzban   akʷzar   ari: spa   dəpsnə   dəqʰan   dəbzaxə:jtʰ
why?   if-it-is-it   this   my-son   he-having-died   he-was   he-became-alive

dədznə   dəqʰan   dəpʃa:χə:jtʰ   jəgʲalage:jtʰ   akʲafu:ra
he-having-been-lost   he-was   he-was-found   and-they-began-it   merry-making
25. jəpe:jhab   jakʷzar   amχə   dtan   dχənhʷnə
his-older-son   as-for-him   the-field   he-was-in-it   having-retained

dʃa:waz   aʷnə   danaza:jgʷaxa   aʃʷahʷabzi:
as-he-was-coming   the-house   when-he-got-near-to-it   both-the-sound-of-singing

agʷərʲabzi: jaħajtʰ
and-the-sound-of-joy   he-heard-it
26. amatsʰu:təʷa   ru:wadzʷkʰ   djəpχʲan   djaztsʰa:jt
the-servants   one-of-them   he-summoned-him-and   he-asked-him-about-it

art   zakʷu:ze:j
these what-are-they?

27. wi: je:jh^we:jt' waf^a da:jt' wabg^{jə} agamla tʃaχ
 he he-said-it-to-him you-brother he-came and-your-father the-calf fatted
 jəʃi:t' de:jbganə daχⁱ:baz azə
 he-killed-it he-being-whole that-he-saw-him because-of-it
28. jara dg^wa:jt' aqnalarag^{jə} jətaχəməzt' jab jak^w'zar
 he he-grew-angry and-to-go-inside he-did-not-want-it his-father as-for-him
 dd^wəłts'nə djəpχ^{jən}
 he-having-rushed-out he-began-to-entreat-him
29. aχa jara je:jh^we:jt' jab atak's abar sara abri: aq'ara
 but he he-said-it-to-him his-father as-answer lo(ok) I this amount-of
 ʂək^wsa wəmat^s' zwe:jt' janak^w'za:lak'g^{jə} wəh^wat^w'ə
 year(s) your-service I-am-performing-it (n)ever your-command
 saχəmpats aχa wara znəmzar znə sɤəzte^wa
 I-have-not-gone-against-it but you never once my-friends
 srəts^wərɤ'arazə jəs^u:(wə)mtats dzəsək'g^{jə}
 that-I-rejoice-with-them you-have-not-given-it-to-me even-one-kid
30. ari: wpa wəmazara zeg^{jə} te^wəbzak^wa jərək^wzərdzəz
 this your-son your-property all harlots who-caused-it-to-be-lost-on-them
 dana:j agamla tʃaχ jəzu:ʃi:t'
 when-he-came the-calf fatted you-slew-it-for-him
31. jara je:jh^we:jt' spa wara janag^j sara səq'nə sara
 he he-said-it-to-him my-son you ever me with-me I
 jəsəmo:w zeg^{jə} wara ju:wt^w'u:p'
 which-I-have everything you it-belongs-to-you
32. ag^wərɤ'are:j ak^jafu:re:j k^wnagan jəzban ak^w'zar
 both-joyousness and-merriment they-were-appropriate why? if-it-is
 waf^a dəpsnə dəq'an dəbzax^e:jt' dədzən
 your-brother he-having-died he-was he-became-alive he-was-lost-and
 dəpɤa:χ^e:jt'
 he-became-found

Translation of Khiba's Version

11. A certain man had two sons.
12. The one who was the younger of them spoke thus to his father: 'Father, give me my portion of the property/estate.' As for him, he divided the property/estate for them.
13. When some days had passed, the younger son gathered everything together and went to a distant land; there he acted/behaved with no self-restraint and used up all his wealth.
14. When everything was used up, a great famine occurred in that land, and he too began to suffer.
15. He went to a certain man who was living in that land and attached himself to him: that one sent him to the fields to feed his pigs.

16. He was yearning to fill his stomach with the scraps which the pigs were eating, but no-one was giving them to him.
17. When he came to his senses, he said: 'How many servants does my father have who over-indulge themselves on an abundance of bread, [but] as for me, I'm being carried off by hunger.
18. 'I'll up and go to my father and say to him: "Father, I have committed a sin before both heaven and you,
19. 'And I am now not worthy to bear the title your son; accept me, considering me (as one) among your servants".'
20. He upped and went to his father. As he was yet some distance from arriving there, his father saw him and took pity on him; at a run he went, threw himself upon his neck and kissed him.
21. The son said to him: 'Father, I have committed a sin before both heaven and you, [and] now I am not worthy to bear the title your son.'
22. The father said to his servants: 'Fetch the best clothing and dress him in it, and put the/a ring on his finger, place footwear on his feet;
23. 'Fetch the fatted calf and kill it; let's eat; let's make merry,
24. 'The reason being that this son of mine was dead, [but] he has come alive; he was lost, [but] he has been found.' And they began to make merry.
25. As for his older son, he was in the field; when, as he was coming back, he drew near to the house, he heard the sound of singing and the sound of jollity.
26. He summoned one of the servants and asked him: 'What are these things?'
27. He said to him: 'Your brother has come; and your father killed the fatted calf because he saw him whole/unharmd.'
28. He grew angry and had no wish to go indoors. As for his father, he rushed out and began to entreat him.
29. But he said in reply to his father: 'Look here, for this number of years I have been at your service and have never disobeyed your command, but never once have you given me even one kid for me to rejoice together with my friends.
30. '[But] when this son of yours who squandered all your wealth on women of low morals came, you killed the fatted calf for him.'
31. He said to him: 'My son, you are always with me, [and] everything I have belongs to you.
32. 'Jollity and merry-making were appropriate for the reason that your brother was dead, [but] he has come alive; he was lost and was found.'

უძღვები შვილის იგავი (ლუკას სახარება 15:11–32):
ქართული და აფხაზური თარგმანების შედარება
(ბერძნული დედნის გათვალისწინებით)

ჯორჯ ჰიუიტი (ლონდონი)

DOI: <https://doi.org/10.62235/dk.4.2025.10522>
gh2@soas.ac.uk || ORCID: [0000-0002-7330-4107](https://orcid.org/0000-0002-7330-4107)

მიუხედავად იმისა, რომ ბიბლია რამდენჯერმე არის ქართულად თარგმნილი, აფხაზურ ენაზე დღემდე მხოლოდ ერთი თარგმანი არსებობს და ისიც მხოლოდ ახალი აღთქმისა. აღნიშნული თარგმანი ეკუთვნის აწ განსვენებულ მუშნი ლასურიას და იგი 2004 წელს გამოქვეყნდა. ჟურნალ „დიგიტალური ჰუმანიტარიის“ წინა, მე-3-ე ნომერში გამოქვეყნებულ ჩემ სტატიაში „პავლე მოციქულის პირველი ეპისტოლე კორინთელთა მიმართ“ (თავი 13, ქართული და აფხაზური თარგმანების შედარება ბერძნული ორიგინალის გათვალისწინებით)¹² ერთმანეთს შევუდარე პავლე მოციქულის ეპისტოლეში კორინთელთა მიმართ სიყვარულის თემის შესახებ დისკუსიის აფხაზური - ლასურიასეული და ქართული თარგმანები (ძველ-ბერძნული წყაროს გათვალისწინებით). ჩატარებული კვლევის შედეგად შეჯამების სახით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ლასურიაში, რომელიც რუსულიდან თარგმნიდა, გამოაქვეყნა თარგმანი, რომელიც, სხვა თარგმანებისაგან განსხვავებით, ალაგ-ალაგ ბერძნულ დედანს საკმაოდ არის დაშორებული.

2023 წელს ბიბლიის თარგმნის ინსტიტუტმა გამოსცა აფხაზურენოვანი წიგნაკი, რომელშიც წმ. ლუკას სახარებიდან ამოღებული ოთხი იგავი არის მოცემული. მთარგმნელი გახლდათ არდა აშუბა, რომელიც წიგნაკში არ არის მოხსენიებული. ამ წიგნაკის გამოცემამ საშუალება მომცა, წინა სტატიაში მოცემული კვლევის მსგავსი შედარება ჩამეტარებინა, ამჯერად ე.წ. უძღვები შვილის იგავზე, რამდენადაც ხელთ მქონდა ოთხი აფხაზური თარგმანი, კერძოდ, არდა აშუბას, მუშნი ლასურიას, დიმიტრი გულიას და აწ განსვენებული ზაირა ხიბას თარგმანები. როგორც შედარებითმა ანალიზმა გვიჩვენა, გულიას და ხიბას ვერსიები არა მხოლოდ ერთმანეთთან ახლოსაა, არამედ ოთხი აფხაზური ვერსიიდან ბერძნულთან ყველაზე ახლოს დგას, მაშინ როდესაც, აშუბას და ლასურიას აფხაზური თარგმანები დედნის უფრო მეტი თავისუფლებით თარგმნის ტენდენციას გვიჩვენებენ.

---

¹² *Digital Kartvelology* 3, 2024, 109–124

წინამდებარე სტატიაში ჩვენი კვლევის მთავარი მიზანი იყო ამა თუ იმ მთარგმნელის მიერ თარგმნის პროცესში გამოყენებული სტრატეგიების ჩვენება, ისეთ საკითხებთან დაკავშირებით, როგორიცაა მაგალითად:

1. ტექსტის ინტერპრეტაცია (მაგ., მე-16 მუხლში *ღორები ზუსტად რას ჭამენ?*),
2. შერჩეული ლექსიკა (მაგ., 27-ე მუხლში როგორ ითარგმნება *შესაწირავი ცხოველი?*)
3. სინტაქსური კონსტრუქციის შერჩევა (მაგ., როგორ გამოიხატა სურვილის მიზანი მე-16 მუხლში?).

რამდენად მისაღები და გამართლებულია, ან რომელი სტრატეგია უკეთესია წინამდებარე სტატიაში აღწერილი მიდგომებიდან, მკითხველებმა თავად გადაწყვიტონ.